

Kapitel 10. Om begrundelsen af subjektivismen

"The **nation** as such is not a large subject that has needs, that works, practices economy and consumes; .. It is not a large singular economy; the phenomena of 'national economy' ... are, rather, the **results** of all the innumerable individual economic efforts in the nation ... The phenomena of 'national economy', just as they present themselves to us in reality as results of individual economic efforts, must also be theoretically interpreted in this light. .. Whoever wants to understand theoretically the phenomena of 'national economy' ... must for this reason attempt to go back to their **true**, to the **singular economics in the nation**, and to investigate the laws by which the former are built up from the latter" (Menger: 1883: 93).

De forrige kapitler har søgt at analysere subjektivismen, men denne har selv været forudsat. Kan der anføres argumenter for at bygge økonomiteorien op på vor stræben efter nytte?

10.1. Robinson

Hos Jevons (1871) handler de første 50 sider, hos Menger (1871) de første 130 sider om Robinson Crusoe's økonomi.

Dette er bemærkelsesværdigt, men det er ikke ejendommeligt. Den subjektivistiske værditeori handler i sit fundament om menneskets stræben efter den forestillede nytte, og for at analysere denne stræben i renkultur må vi abstrahere fra det sociale, fra menneskets forhold til andre mennesker. Med Fisher's ord:

"Society is like Robinson Crusoe picking and eating his berries, however complicated may be the apparatus which intervenes between the labor of picking and the enjoyment of eating" (Fisher, 1930: 500f).

Anderledes udtrykt er den subjektivistiske teoris umiddelbare domæne det isolerede menneske.

Det er altså indenfor rammerne af denne miniøkonomi, at den ældre generation anstrengte sig for at begrunde teorien. Lykkedes det? Jevons udledte som bekendt teorien om nytte (og arbejdsbesvær) fra utilitarismens idé om at mennesket stræber efter at opnå 'lyst' og undgå 'pine', og den idé er jo blevet meget kritiseret. Men utilitarisme eller ej, så fore-

kommer det troværdigt at Robinson stræber efter goder, som han selv oplever som nyttige, samtidig med at han søger at reducere det hermed forbundne arbejdsbesvær.

Dog kan det indvendes at Robinson's fysiologi sætter nogle objektive grænser for de frie valg. Er han ikke **tvunget** til at stræbe efter subsistensmidlerne, specielt den livsnødvendige mængde kalorier og væske? Den indvending kan moderne østrigere imidlertid imødegå ved simpelt hen at svare 'nej' til spørgsmålet: Robinson er fri til at sulte sig selv ihjel, fx i håb om gennem dette offer at komme i paradys. Da Robinson iflg. sagens natur er suveræn, er ingen målsætning på forhånd udelukket, dvs. den subjektivistiske teori møder ingen substantielle eller objektive grænser for sin gyldighed.

Subjektivismen forekommer altså troværdig indenfor det domæne, som den selv definerer som det fundamentale.

10.2. Markedsøkonomi

Så vidt, så godt. Imidlertid hævdes subjektivismen jo at have gyldighed for et noget større domæne, nemlig markedsøkonomien.

Alment hævder østrigerne at menneskets stræben efter de af det selv definerede målsætninger udgør grundprincippet i dette økonomiske system (ja, i ethvert økonomisk system); det hævdes at hvad der gælder for den enkelte, også gælder for den social-økonomiske relation mellem de enkelte.

Mere specielt mener den subjektivistiske teori, at den kan give en gyldig bestemmelse af priserne ud fra menneskenes nytteoplevelser eller præferencer. Den ældre generation havde stor tillid til at dette var lykkedes.

Teorien løste 'Smith's værdiparadox' ved at bestemme priserne ud fra **marginalnyttens**: 'Unyttige' diamanter er dyre, mens livsnødvendigt vand er gratis eller billigt, hvilket udelukker at prisforholdet kan knyttes til den **absolutte** nytte; men der er så få diamanter at den sidste diamant stadig giver en meget høj nytte og derfor får en høj værdi (pris), vice versa med vand.

Marginalbetragtningen fjernede dermed en kampesten fra nytteteorien vej, men dette kan ikke i sig selv overbevise os om at vejen er rigtig.¹ Hvorfor ikke? Antag at marginalnytteteorien giver en modsigelsesfri bestemmelse af priserne, således at teorien er **rigtig** i betydningen 'konsistent'. Dette er en **nødvendig** betingelse for at acceptere teorien, men det

er ikke en **tilstrækkelig** betingelse. Det kan nemlig tænkes at en anden og lige så konsistent teori giver en mere **gyldig** forklaring; det kan tænkes at der bag ved - eller ved siden af - de subjektivt bestemte priser er mere fundamentale determinatorer. Én ting er om de subjektive principper **kan** appliceres på markedsøkonomien, noget andet om de **skal** appliceres.²

En parallel kan illustrere denne pointe. Antag at problemet er at bestemme det politiske forhold mellem Socialdemokratiet og Det radikale Venstre. Jeg kan forestille mig en 'idealistisk' forklaring, der fokuserer på forskelle og ligheder i idégrundlag, men også en 'materialistisk' forklaring, der ser på de interesser de to partier repræsenterer. Det er meget muligt at de to teorier hver for sig er konsistente. Men de kan ikke begge være gyldige, thi de modsiger hinanden; de to grundpræmisses er uforenelige, for enten kommer idéen før interessen, eller også er det den anden vej rundt; materialisten vil hævde at idealisten sidder i en platonisk hule, mens idealisten vil pointere at interesser altid er menneskelige og derfor fortolkes og omformuleres af bevidstheden. En analyse af forholdet mellem de to partier kan ikke afgøre striden; den må afgøres på et dybere nivo.

Økonomer, der videnskabsteoretisk er empirisk orienteret, fx neoklassikere af den Blaug'ske observans, vil naturligvis mene, at kun konfrontationen med empirien kan udsige en dom over en teori; i stedet for at gå tilbage til teoriens grund, skal vi bevæge os frem til dens konkrete resultater. Men man kan udmærket forestille sig at flere teorier, der internt er konsistente men externt i modstrid med hinanden, alle kan modstå falsifikation; ingen af dem er urigtige, nu i betydningen: i strid med empirien, men fremgangsmåden kan ikke udpege én af dem som den mest relevante. Et sådant skel mellem relevante og ligegyldige teorier må i denne videnskabstradition betragtes som meningsløs eller extra-videnskabeligt.

Subjektivisterne oplevede heller ikke et behov for en dybere begrundelse. Jevons beskæftiger sig ikke med individualisme, og Menger nøjes med at postulere denne (jvf. det indledende citat). Efter at subjektivismen er vist for Robinson er resten 'clear sailing'; de forklarer ikke, hvorfor dennes principper også er relevante for markedsøkonomien.

10.3. Individualismen som subjektivismens begrundelse

Det der skulle begrundes, men ikke bliver begrundet, er en tese om at principper, der er gyldige for Robinson, også er gyldige for markeds-

økonomien. Det antages ubevidst at vi kan slutte umiddelbart fra mennesket til forholdet mellem mennesker, altså at simpel applikation er problemfri, selv om subjektivismen derved forlader sin hjemmebane, sit umiddelbare domæne. Det **forudsættes** at markedets logik ikke indebærer noget principielt nyt i forhold til det isolerede menneskes logik. Det **forudsættes** at det enkelte menneske har magt til at påtrykke de økonomisk-sociale relationer sine principper og målsætninger.

Dette er hvad **individualismen** hævder, så for at begrunde subjektivismen må individualismen begrundes. Hvis individualismen er uholdbar, bliver den subjektive nytteteori tankespind, der måske nok er bundet logisk sammen, men som dog er irrelevant; menneske og samfund eksisterer i forskellige dimensioner, hvorfor det er en kategorifejltagelse at antage menneskets grundlov for samfundets grundlov, på samme måde som mange vil hævde at det er forfejlet at tænke psykiske fænomener i biologiske termer eller biologiske fænomener i fysiske termer. Men hvis individualismen er holdbar, så udtrykker Robinson's logik kernen i markedsoekonomiens, så styres det økonomiske samfund af menneskets stræben og menneskets målsætninger; det bliver af højeste relevans at betjene sig af subjektivistisk teori, eller stærkere: en sådan teori er nu **dikteret**, mens en genuint social teori er **udelukket**.

10.4. Sammenfatning af Sektion C

Metoden i sektionens kritiske analyse af subjektiv værditeori har været immanent, dvs. jeg har antaget teoriens præmisser. Jeg har expliciteret disse og undersøgt deres forudsætninger og implikationer, med henblik på at bestemme hvor langt de kan bære. Det overordnede sigte har været at afklare i hvilken udstrækning teorien er gyldigt grundlag for teorien om markedsoekonomi.

Den oprindelige teori er teleologisk og dermed dynamisk (Kapitel 7). Vi stræber efter nytte, **dvs.** nytte er vort mål eller værdi. Men skal denne grundlov, denne fundamentale drivkraft, differentieres i en positiv stræben efter nytte og en negativ undgåelse af smerte - i stil med Freud's modsætning mellem libido og dødsdrift - således som Jevons og Marshall mente? Eller skal vi følge østrigerne, når de afviser en sådan ligestilling? Den første opfattelse leder til en dualistisk teori, hvor positiv nytte står overfor realomkostninger, efterspørgsel overfor udbud. Den anden indebærer en monistisk teori, hvor kun færdigvarenyttens tæller fordi kun den er mål; her er arbejdet og andre faktorer i sig selv ikke omkostninger,

noget negativt, men midler med positiv - tilskrevet - værdi, og **hvis** der er omkostninger (tab) kan det kun være i form af tabt færdigvarenytte (offeromkostninger).

Jeg nåede her frem til at østrigerne stort set formår at levere en konsistent pristeori, men at neoklassikernes synspunkt alligevel må foretrækkes, fordi den monistiske opfattelse leder til det urimelige resultat at agenten kan arbejde sig selv til døde.

I den nyere teori (Kapitel 9) opgives enhver indholdsbestemmelse af nytten, målet, værdien, således at den gamle strid bliver irrelevant. Det subjektive mål kan ikke observeres objektivt, hvilket får neoklassikerne til at afvise denne tilgang; deres grundteori tenderer mod at erstatte forsøg på forklaring med beskrivelsen, især i den behavioristiske teori om 'afslørede præferencer'. Østrigerne fastholder den teleologiske tilgang, men erkender at agentens suverænitet udelukker at vi kan generalisere om målet for hendes stræben; **at** vi stræber er det centrale.

Kapitel 10 konkluderede at en sådan subjektiv stræben er et gyldigt eller relevant grundlag for økonomiteorien, såfremt det økonomiske system faktisk giver magten til individerne. Neoklassikere og østrigere antager ubevidst at dette er tilfældet, men det er langt fra en given sag at man kan slutte fra individ til samfund, fra Robinson til markedøkonomien.

I næste sektion undersøges i hvilken udstrækning individualismen er den relevante metode ved analysen af markedøkonomi.

NOTER

1. Schumpeter antyder, modsætningsvist, at selv Ricardo ville have fulgt nytteteoriens vej, hvis blot han havde kendt marginalnyttebegrebet, jvf. Schumpeter, 1954: 911f.

2. Et andet argument var (Jevons, 1871: 184ff), at den subjektive nytteteori udmærkede sig i forhold til arbejdsværdilæren ved at være mere almen, altså have et bredere domæne. Den kan nemlig forklare prisen på 'sjældne billeder', hvorimod arbejdsværdilæren iflg. sagens natur kun kan anvendes på reproducérbare goder.

Dette er i sig selv et ubetvivleligt fortrin, men det kan ikke være et endegyldigt argument. For det første kan man tænke sig en tredje eller fjerde teori, der er lige så almen; for det andet sikrer almenhed ikke gyldighed, thi en fællesnævner er ikke en grund: fordi alle mennesker har det til fælles at de har en lillefinger ('alle goder vurderes subjektivt'), behøver vi ikke at forklare noget som helst ud fra lillefingeren ('den subjektive nytte').